

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור נמסר בימי ראשון בשעה 19:00
בבית הכנסת "אהל זאב" רחוב בר כוכבא 12 דימונה

גליון 40

"דתענג בדשן נפשכם, הטו אַזנכם ולכו אלי, שמעו ותחי נפשכם" (ישעיה נהב)

והתענג בדשן

המשך במצות כיבוד אב ואם חיוב הבן לפרנסת אביו כשאינו לאב

לקפוץ אפילו לגהינם! שלש מצוות יוצאות דופן שבשביל לקיימן צריך אפילו לחזר על הפתחים.

הקב"ה משווה את כבוד ההורים לכבודו. מטרת הבריאה להרבות אהבה ואחווה בין הבריות ולשמחם. האם כיבוד אב ואם שווה לתלמוד תורה. כיבוד אב ואם מכספו של האב. מצוה שמתן שכרה בעידה, אין כופין עליה. האם הבן חייב לפרנס את אביו כשאינו לו? "בשביל ההורים, צריך להיות מוכן

השוואת כבוד ההורים לכבוד הקב"ה

א. הגמרא במסכת קידושין (ל טז) מביאה כמה השוואות שהשווה הקב"ה את כבוד ההורים לכבודו, דהיינו שמה שציוה אותנו לנהוג בו יתברך, כך ציוה אותנו שנתנהג עם הורינו. וזה מראה כמה הערכה וחיבה יש לבורא עולם למצות כיבוד אב ואם.¹ הנה נאמר בתורה

ההורים, כי זו מטרת הבריאה לשמח את הבריות, ועל אחת כמה וכמה את ההורים שהשכל הפשוט, אפילו של גוי, מחייב את ההנהגה הטובה כלפיהם מטעת הכרת הטוב.

ובזה מובנים דברי המדרש המפליאים, פלא והפלא, נקרא לכם לשון המדרש (בראשית רבה עמוד 147) על הפסוק: "וירא יעקב מאוד ויצר לו", למה נתיירא? אמר כל השנים הללו, עשו יושב ומכבד את הוריו, תאמר שבה עלי מכח כיבוד אב ואם. **ללמד שגדול כח כבוד אב ואם כתלמוד תורה**, שנאמר (דברים ל ט): "כי הוא חיך ואורך ימיו", ובכיבוד אב ואם נאמר, "למען יאריך ימיו" (שמות כב יב), ללמד שכל המכבד את אביו ואמו, **מוכח לו שהוא בן העולם הבא אף על פי שאינו בן תורה**, ובלבד שיהיה נקי מעבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, ולשון הרע, וחילול השם, וחילול שבת בפרהסיא. ומעשה ברבי יהושע בן אלם שנראה לו אליהו הנביא בחלום ואמר לו, שמח בליבך שאתה וננס בן כפר קיטור הקצב, ראה מושבך ומושב שוים, וחלקך וחלקו שווים בגן עדן. כיון שנעור משנתו, חשב בליבו, אוי לו לאותו האיש שמים שנולד תמים היה ביראת קונו, ולא היה לו עמל אלא בתורה, ולא הלך ארבע אמות בלא ציית ובלא תפילין, והיו לו שמונים תלמידים, ושוקלים מעשי תורתו עם קצב אחד? בשבועה, לא אשב, ולא אכנס לבית המדרש עד שאלך ואמצא אותו הקצב שהוא חברי בגן עדן. מה עשה? הלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ושאל בשם האיש ובשם עירו. כיון שנכנס לעירו, שאל היכן ננס? אמרו לו כל בני העיר, אדונינו, מה אתה מבקש אותו האיש, אתה צדיק ונזר ישראל ותשאל עליו? אמר להם מה מעשיו? אמרו לו, שב וסעוד אתה ותלמידך שאתם עייפים מטורח הדרך, שאותו ננס קצב הוא, ומה אתה צריך לו? אמר להם, העבודה, לא אוכל כלום אני ותלמידי עד שתראו לי אותו. מיד שלחו אחריו בשבילו. אמרו לו, רבי יהושע משגר בשבילך. אמר להם, מי אני ומי אבותי שרבי יהושע אור ישראל משגר בשבילי? אמרו לו, עמוד ולך עמנו. חשב בעצמו שהם מלעיגים עליו, אמר להם, לא אלך. חזרו אצל רבי יהושע, אמרו לו, אור עינינו, כבר הלכנו ובעט בנו. מיד עמד רבי יהושע הוא ותלמידיו והלכו אצלו. מיד בא ונפל לפני רבי יהושע, אמר לו, אדוני, מה היה בי ומה יום מיומיים שאתה מבקש אותי? אמר לו, דבר לי אליך. אמר לו, אדוני אמור. אמר לו, מה מלאכתך? אמר לו, קצב אני, ויש לי אב ואם זקנים ואינם יכולים לעמוד ולא לישב, ואני מלבישם ומאכילם ומרחיצם בידי. מיד עמד רבי יהושע ונשקו על ראשו, אמר לו, בני, אשרך ומה נעים גורלך, ואשרי חלקי שזכית להיות חסר בגן עדן, ואשרי אביך שיצאת ממנו. האם לא תלמד, כמה גדול שכר כיבוד אב ואם, ולפיכך היה מתיירא יעקב מעשו, לפי שהוא היה זהיר בכבוד אבותיו. ע"כ. מפליא לעשות! עד כדי כך! כששומע רבי יהושע שכך עושה הקצב מצות כיבוד אב ואם, הוא פתאום נרגע, כבר נפתרה לו התעלומה, הוא כבר מעכל ומשלים עם חלקו בעולם הבא, ולא שהוא משלים כי אין לו ברירה, אלא הוא מתפאר בזה ואומר: "אשרי חלקי שזכית להיות חברך בגן עדן", וכביכול הקצב יותר ממנו, כי הקטן נתלה בגדול. פלא והפלא. ועל זה אומר המדרש: **"ללמדך שגדול כח כבוד אב ואם כתלמוד תורה"**.

רק שלעומת זאת, הגמרא במסכת מגילה (טו ס"ב) למדה, **שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם**, שהרי כל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית שם ועבר ועסק בתורה, לא נענש עליהם, אף על פי שהפסיד מצות כיבוד אב ואם, שהרי בפועל הוא נעלם מעיני אביו 36 שנה, כי בבית לבן הוא היה 20 שנה, שנאמר (בראשית לא מא): "זו

¹ ואפשר שהטעם בזה שעד כדי כך בורא עולם משווה את כבוד ההורים לכבודו, כי בעצם כשאדם מכבד את הוריו, הוא מקיים את מטרת הבריאה, כמו שמצאנו מעין זה בגמרא מסכת שבת (קכו ע"א): "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה". ולכאורה למה עד כדי כך? מה כבר הוא עשה, בזבז על חברו שלו קצת עוף, שניצל עם מנה אחרונה וגלידה?! אלא הביאור בזה כך: תארו לכם, היו אומרים לאדם, מה אתה מוכן לעשות כדי שמרן זצ"ל או בבא סאלי יבוא לבית שלך? או הו... מה הוא לא היה עושה... והנה כאן אומרים לו, לא בבא סאלי יבוא לבית שלך, אפילו לא רבנו יוסף חיים, ואפילו לא מרן רבנו יוסף קארו, ואפילו לא הרמב"ם, ואפילו לא משה רבנו, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו מגיע אליך, או הו... כמה הכנות, כמה התלהבות... אי אפשר לשער ואי אפשר לתאר כלל ועיקר... והנה חז"ל אומרים לך "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה", אם אתה מכניס אורחים לבית שלך, זה יותר גדול מלהכניס את השכינה, למה? מה קרה? כולה... כמה אורחים נחמדים באו אכלו והלכו, למה עד כדי כך?!!! אלא אנחנו צריכים להבין שמטרת כל הבריאה, התורה והמצוות, היא להרבות אהבה ואחווה בין הבריות ולשמחם, כמו שאמרנו בתנא דבי אליהו: "אמר הקב"ה לישראל: בני אהובי, כלום חסרתיו לכם דבר, ומה אני מבקש מכם? הא איני מבקש מכם, אלא **שתהיו אהבים זה את זה, ותהיו מכבדים זה את זה**". גם הגאון מוילנא, בסוף האגרת לאשתו, כתב: **"ומצוה גדולה לשמח לכל אדם, ובה רוב מצוות התורה לשמח לאדם"**, שמעתם?! זה עיקר המצוות, לשמח את בני האדם. וממילא אם זה רצון הבורא, נמצא שעיקר מצות הכנסת אורחים זה לא העוף ולא השניצל ואפילו לא הגלידה, אלא בעיקר: החיוך, והצורה הנהא, איך אני מקבל את האורח באהבה ובשמחה. נמצא שבצורה כזו, אני בפועל עושה את רצון הבורא, כי בזה אני מרבה אהבה ואחווה ושלוש, לכן זה שווה להקב"ה יותר מלהקביל פני שכינה ממש, כי רצונו זהו כבודו, וכיון שרצונו של השם יתברך שנאייר פנים אחד לשני, ממילא זהו כבודו, והוא מתכבד בזה יותר כשאנחנו נוהגים כך אחד עם השני. וכמו שאבא יגיד לבן שלו: תדע נלך, כשאתה מארח את אח שלך בבית ומכבד אותו, זה בשבילי יותר מאשר שתארח אותי!

לכן גם מצות כיבוד אב ואם שכל מעלתה אך ורק כשנעשה הכיבוד בצורה טובה ומכובדת, וכדברי הגמרא בקידושין (לא ע"א): יש מאכיל לאביו פסיוני [עוף שליו חשוב ושמן] ונטרד מן העולם, ויש מטחינו בריחיים וזוכה לחיי העולם הבא, וכמו שהביא רש"י בשם הירושלמי, מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני, ופעם אחת אמר לו אביו, מאין לך כל אלה? אמר לו, סבא [זקן] מה איכפת לך, טחון ואכול, לעוס ואכול. אוי ואבוי, השם יצילנו, מה שווה העוף השמן שלו, אם הוא מדבר אתו בשפה כזו, הרי מראה לו צרות עין, וכל טרחתו לא שווה כלום. ומאיידך, מעשה באחד שהיה טחון בריחיים, והיה לו אבא זקן ושלח המלך שיבוא אביו לעבודת המלך. אמר לו הבן, אבא, טחון אתה ואני אלך תחתך לעבודת המלך, כי שם יכולים חלילה לבזות אותך ולהכות אותך. וכיון שהסביר לאביו בדברים טובים ורכים, וניחם אותו על זה, שאין להם ברירה, כי אינם יכולים להתפרנס עכשיו אם לא שהאבא יעבוד בריחיים, לכן יזכה הבן הזה לקבל גן עדן. זאת אומרת, שלא העיקר מה אתה מביא, השאלה היא איך אתה מביא? הנה יכול אדם להביא עופות שמנים וחשובים, ויקבל גהיני גהינם. ואילו אחר, יכול להעביד את אבא שלו בריחיים, ויקבל גן עדן. לכן כל כך גדולה מעלתה של כיבוד אב ואם, עד כדי כך שהקב"ה משווה את כבודו לכבוד

שמות כ"ב): "כָּפַד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ", ונאמר (משלי ג' ט): "כָּפַד אֶת ה' מְהוֹנֵךְ", השווה הכתוב כיבוד אב ואם לכבוד המקום. נאמר (ויקרא י"א): "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ", ונאמר (דברים י"ג): "אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִירָא וְאֶתוֹ תַעֲבֹד", השווה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום. נאמר (שמות כא יז): "וּמִקַּלְל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת", ונאמר (ויקרא כד טו): "אִישׁ אִישׁ כִּי יִקְלַל אֶלְקָיו וְנָשָׂא חֲטָאוֹ", השווה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום. אבל בהכאה, ודאי שלא שייך להשוותם, לכן רק הזהירה התורה על אב ואם, שנאמר (שם טו): "וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת". אומרת הגמרא, וכן בדין הוא להשוותם לכבוד המקום ברוך הוא, שהרי שלשתם שותפים בו.³

כבוד ההורים יותר או כבוד הקב"ה יותר

ב. ואמנם בירושלמי (פאה פ"א ה"א) מובא בשם רבי שמעון בר יוחאי, גדול כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו, שנאמר: "כָּפַד אֶת אֲבִיךָ

וְאֶת אִמְךָ" ונאמר: "כָּפַד אֶת ה' מְהוֹנֵךְ", במה אתה מכבד את הקב"ה? ממה שיש לך, ממה שחונן, מפריש לקט שכחה ופאה, מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה, ועושה סוכה ולולב ושופר ותפילין וציצית, ומאכיל את העניים ואת הרעבים ומשקה את הצמאים, אם יש לך אתה חייב בכולם, ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן. אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם, בין שיש לך הון בין שאין לך הון, כבד את אביך ואת אמך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים.⁴ ומספר הירושלמי שפעם רבי יונתן ורבי ינאי היו יושבים יחד, ובא אדם אחד ונישק את רגליו של רבי יונתן, אמר לו רבי ינאי, מה עשית לו שהוא עושה לך כל כך כזה כבוד. אמר לו, פעם אחת הוא בא אלי שאין לו לחם לאכול, והתלונן על בנו שיש לו אפשרות לזונו והוא לא אכפת לו ממנו ולא זן אותו. ונתתי לו עצה שיאסוף הרבה אנשים בבית הכנסת ויבזה אותו בפניהם ויוכיחו על פניו, ועל ידי כך יתבייש ויזון אותו.⁵ אמר לו רבי ינאי, ולמה לא כפית את הבן

היכן כבוד אב ואם, והשיב צא ולמד מה עשה גוי אחד באשקלון, כלומר דבר זה לא דוקא מדברי תורה ומדברי חכמים תלמד אותו, אלא צא וראה בדתות אחרים ותלמד, כמה ראוי אתה להיזהר בדבר זה. ע"ש. ישמע חכם ויוסף לקח.

4 והנה בגמרא בבא מציעא (לב ע"א) אמרו, מנין שאם אמר לו אביו של כהן היטמא למת או שאמר לו אל תחזיר אבידה שלא ישמע לו? שנאמר (ויקרא י"ט א): "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִירָאוּ וְאֶת שְׁבִתֵי תִשְׁמְרוּ אֲנִי ה'", כולכם חייבים בכבודי. מקשה הגמרא, וכי רק בגלל שכתבה התורה "וְאֶת שְׁבִתֵי תִשְׁמְרוּ אֲנִי ה'", אז ישמע בקול ה' ולא בקול אביו, ואם לא היתה אומרת התורה ככה, וכי הייתי אומר שנשמע לקול האבא, והרי וכו'. עונה הגמרא, סלקא דעתך אמינא, הואיל והוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום, שנאמר כאן כבד את אביך ואת אמך, ונאמר להלן כבד את ה' מהונך, הלכך לציית ליה לאב, קא משמע לן דלא לשמע ליה. ולכאורה, אם לפי שיטת הבבלי שהוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום להשוותם יחד, היתה הוה אומר לך שתשמע שישמע לאביו נגד הקב"ה, כל שכן לפי שיטת הירושלמי שכבוד אביו גדול מכבודו של השם יתברך, שתהיה הוה אמינא כזו, ולמה הירושלמי לא הקשה, כיון שגדול כבוד האב מכבוד המקום יכול ישמע לו? ויתרץ "אני ה'" כמו הבבלי. ואפשר שלירושלמי זה היה ברור מסברא, שכיון שכל מה שכבודו של אביו יותר מהבורא, זה רק בגלל ציווי של הבורא יתברך, שהוא ציוה לכבדו יותר ממנו, נמצא שעדיין כבוד המקום עלית על כולנה, כי דיו לבא מן הדין להיות כנידון, והפה שאסר הוא הפה שהתיר, הוא בורא עולם שיאמר תכבד את אבא שלך יותר ממנו, והוא אומר לך שתשמע בקולו, כי אתה ואביך חייבים בכבודו, ולכן ברור שישמע להקב"ה ולא לאביו כשדבריו סותרים את ציווי השם. אחר כך ראינו בירושלמי בבבא מציעא (פ"ב ה"ח) על המשנה שם שאמרה, אם אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר אבידה, הרי זה לא ישמע לו. והקשה, והרי בכל מקום אתה אומר עשה דוחה לא תעשה, ולמה כאן לא נאמר שמצות עשה של כיבוד אב ואם ידחה ללא תעשה של אבידה "לא תוכל להתעלם" וישמע לאביו ולא יחזיר אבידה? ומתוך הירושלמי, שאני הכא, כיון שהוא ואביו חייבים בכבוד המקום. ומבואר כ"ל שבאמת הירושלמי למד כן מסברא, שחייבים בכבוד הקב"ה, ולכן לא הוצרך להביא פסוק דוקא כמו הבבלי.

5 כיוצא בזה מצאנו בגמרא בכתובות (נ"ג ע"א) שדרשו על הפסוק (תהלים ק"ו א): "אֲשֶׁרֶי שִׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת", וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת, והלוא הוא יתרושש בסוף? אלא זה הזן את בניו ובנותיו כשהם קטנים. כלומר, מן הדין בשעה שגלתה הסנהדרין לאושא, תקנו כמה תקנות טובות, ואחת מהם שיהיה אדם חייב לזון את בניו ובנותיו עד גיל שש, אבל לאחר גיל שש הוא כבר חי נושא את עצמו, שייך ליכור עיתונים [ערבות לפני חג סוכות והושענא רבה, ודגלים לפני שמחת תורה] ויתפרנס. במשך הדורות, ראו חכמים שלא יכולים הקטנים לעמוד בזה בגיל כזה, תקנו לזון אותם עד שיגדלו, ואם היו רואים אבא אכזר שלא רוצה לזון את בניו לאחר גיל שש, היו מביישים ומכלימים אותו ברבים, [בבית הכנסת בשבת בבוקר, בין תפילת שחרית למוסף שכולם נמצאים], כמבואר בגמרא (שם מט ע"ב) וברמב"ם (הלכות אישות פ"ב ה"ד) ובשו"ע (אבה"ע סימן ע"א ס"א): "חייב אדם לזון את בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש. ומשם ואילך, זן אותם כתקנת חכמים עד שיגדלו. ואם לא רצה, גוערים בו ומכלימים אותו ופוצרים בו. ואם לא רצה, מכריזים עליו בציבור ואומרים: פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו, והרי הוא פחות מנוף טמא שהוא זן אפרוחיו. והיינו שהוא יותר גרוע מעורב, כי העורב בתחילה שזוגתו מטילה ביצים ויוצאים עורבים לבנים כמו יונים, הוא כועס ועוזב אותה, כי הוא חושד בה שהלכה עם יון, [העורב מטבעו חשדן מאוד, כמבואר בגמרא סנהדרין (ק"ח ע"ב) שעד כדי כך, אמר לו העורב לנח, למה דוקא אותי אתה שולח לראות הקלו המים מעל פני האדמה, שמא לאשתי אתה צריך? אמר לו נח: רשע, במותך לא נאסר לי, בנאסר לי לא כל שכן. ע"ש] לכן הוא עושה ברוגז עם אשתו, ובינתים הקב"ה ישתבח שמו דוגא לאפרוחים שלו, מהצואה שלהם ויוצאים תולעים והם אוכלים אותם, וכמו שנאמר (תהלים קמ"ט ט): "נוֹתֵן לְבִהמָה לֶחֱמָה, לְבִנֶי עֵרֶב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ". לאחר כמה חודשים שנהפכים הכנפיים של האפרוחים שלו לצבע שחור, אז הוא מאמין שאשתו לא בגדה בו, וחוזר אליהם לזון אותם. נמצא אם כן שכמה שהעורב רשע גדול, אבל בסוף כשהוא יודע שאלו הם הבנים שלו, הוא זן אותם, ואילו האיש הזה שיועד בבירור שהם הבנים שלו, בכל זאת לא רוצה לזון אותם לאחר גיל שש, ובדברים כאלו מביישים אותו ברבים. ולאחר בושתו כאלו, שכולם שומעים ובזים לו על שעזב את בניו לאחר רחם, מי יכול להישאר אדיש ולא זון אותם, אפילו יהיה לו עור של פיל, הוא אמר להיכניע. ועיין בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סימן ע"ו בהערה) שכבר בזמנו לפני

לי עֲשִׂרִים שָׁנָה בְּבִיתְךָ, ועוד 14 שנה אצל שם ועבר, ועוד שנתיים בדרך, וכנגד זה נענש שלא ראה את יוסף 22 שנה, ולמה לא נענש על עוד 14 שנה? אלא מאכן למדה הגמרא שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם. וזכות התורה הגנה עליו. רק שלכאורה יש להבין, וכי יעלה על הדעת כשיעקב אבינו ישב עשרים שנה בבית לבן, וכי לא עסק בתורה, הרי מי שיראה בוהור הקדוש בפרשת ויצא (קט"א ע"א) על הפסוק "וַיִּקַּח לוֹ יַעֲקֹב מִקֶּלֶן לְבָנָה לֶחַ לְזוֹ וַיִּרְמֹן וַיַּצַּל בְּהֵן פְּצֻלוֹת לְבָנוֹת..." ובעוד פסוקים שם, כמה הזהיר מאריך בדברים נפלאים ועמוקים, מה היו כוונותיו של יעקב, דברים שאין לנו בהן הבנה מינימלית, ובודאי שגם בשנים אלו היה שקוע בתורה ובסודות עליונים, ולמה התורה הזו לא הגנה עליו להצילו מהעונש על שנעלם מאביו עשרים ושתיים שנה? ואולי אפשר לומר שסוף סוף לא דומים השנים האלו לשנים שהיה בבית שם ועבר, כי שמה לא כולו היה רק בתורה, לא היה לו שום דבר אחר, הרי אפילו על מיטה הוא לא ישן, וכמו שהביא רש"י (בראשית כח י"א) את המדרש: "וישכב במקום ההוא", באותו מקום שכב, אבל ארבע עשרה שנה ששימש בבית שם ועבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה. לכן תורה כזו הגינה עליו אפילו מפני ביטול מצוה כזו גדולה וחמורה של כיבוד אב ואם, אבל כשהיה בבית לבן, כבר לא היתה לו אותה איכות, כי היה טרוד בצער גידול בנים, כמבואר בגמרא שבת (פ"ט ע"ב), וגם היה רועה את צאן לבן במסירות נפש ובנאמנות שאין כדוגמתה, וכמו שהפסוק אומר (בראשית לא ט): "טִרְפָּה לֹא הִבָּאתִי אֵלָיךְ, אֲנִכִּי אֶחְסְנָה מִיָּדִי תִבְקֶשְׁנָה, גִּבְתֵּי יוֹם וּגְבִיתִי לַיְלָה. הִייתִי בַיּוֹם אֶכְלֵנִי חֶרֶב וְקָרָח בַּלַּיְלָה, וְתִדַּד שְׁתֵּנִי מֵעֵינַי", כמה עמל ונידודי שינה, היה גונב מזמנו ביום ובלילה, כדי לשמור על הצאן מעל ומעבר, ולא משנה בקור ובחום, לכן אולי תורה כזאת, וכמובן לפי דרגתו של יעקב אבינו ע"ה שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה (במות קט"א ע"ב), לכן לא הועילה לו כל כך נגד ביטול מצות כיבוד אב ואם, ולכן נענש כנגד עשרים ושתיים שנה אלו, שלא ראה את יוסף.

ולפי זה יצא אולי חידוש, שמה שהגמרא במגילה אמרה, שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, והביאה ראייה מיעקב אבינו, אפשר שדוקא בכיוצא בזה, כשהלימוד באיכות גבוהה, כמו יעקב שלמד בבית המדרש נטול הפרעות, זו תורה שגדולה מכיבוד אב ואם. אבל תורה שמהולה בעניינים אחרים של טרדות וכיוצא בזה, אולי היא לא בדרגה א' א' עד כדי כך להיות יותר מכיבוד אב ואם, אלא היא כמו כיבוד אב ואם, וכמבואר במדרש הג"ל עם רבי יהושע בן אלם שגדול כח כבוד אב ואם כתלמוד תורה. וצריך עוד לעיין בה.

2 ברכה, זה בלשון סגי נהור, כלומר לשון הפוכה, ברכה במקום קללה.

3 וכמו שאמרנו בגמרא נדה (לא ע"א): שלשה שותפים יש באדם, הקב"ה, אביו ואמו. אביו מזרעו הלוהב, שממנו עצמות וגידים וציפורניים, ומוח שבראשו, ולובן שבעין. אמו מזרעת אודם, שממנו עור ובשר ועשירות, ושחור שבעין. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקולסתר פנים, וראיית העין, ושמיעת האוזן, ודיבור פה, והיחול רגלים, ובינה והשכל. וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם, הקב"ה נוטל את חלקו, ומניח לפניו את חלק אביו ואמו. נמצא שעצם היצירה נעשית בשותפות שלשה, הקב"ה אביו ואמו. אבל לאחר שכבר יצא לאוויר העולם, כל הקיום שלו אך ורק על ידי הקב"ה ישתבח שמו, כמו שנאמר (נחמיה ט ט): "אֲנִתָּה מְחַיֶּה אֶת קְלָם", דהיינו בכל רגע ורגע הקב"ה נותן חיות לאדם ולכל העולם, וכמו שאנחנו אומרים בתפילה כל יום: "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", דהיינו בכל יום ויום הקב"ה מחדש את החל. ולכן אם חלילה הוא לוקח את חלקו, אין מה שימשך את חיותו של האדם, וממילא נשאר האדם 'גוף בלי נשמה', והריהו חוזר לעפרו, ולא שווה כלום.

ועל זה כמה מחזקים דברי רבנו יוסף חיים זיע"א (בן איש חי שנה שניה בהקדמה לפרשת שופטים) שכתב: והן אמת שהחלקים של האב והאם הם לא כנגד חלקו יתברך, [כמו שבארנו שחלק הבורא מלווה את האדם רגע ורגע לאורך כל החיים, ואילו חלק ההורים הסתיים כבר בעת לידתו]. עם כל זה, הקב"ה בחסדו השווה חלקי האב והאם כנגד חלקו, שנתן לכל אחד מהם שליש כנגד חלקו. ומדבר זה ילמד האדם מוסר, כמה וכמה צריך לשמור מצות כיבוד אב ואם ומוראם. ובעוונות הרבים, יש כמה בני אדם אף על פי שהם מדקדקים במצוות ובענייני חסידות, הם מקילים במצוה זו ביותר. והנה באמת מלבד שכרה העצום והנורא מאד שיש ללמוד מהמעשה של רבי יהושע בן אביו עם ננס הקצב הנזכר בספר הדורות, הנה עוד ימצא בה האדם טעם חזק וגדול בחיוב שלה, על פי השכל ועל פי נימוס העולם ודרך ארץ אשר נמצא אצל כל מין דת אשר לא משראל המה, ולכן אמרו חז"ל בגמרא (קידושין לא ע"א), עד

שיזון את אביו בעל כורחו? תמה עליו רבי יונתן, וכי בית דין כופין על זה, והרי להלכה כיבוד אב מכספו של האב ולא משל בן, ואיך אכפה אותו לזון את אביו מכספו? תמה עליו רבי ינאי, וכי יש לך ספק בזה, הרי פשוט שכופים אותו, כיון שאין לאב לחם לאכול. חזר בו רבי יונתן, ופסקו הלכה למעשה שכופין את הבן לזון את האב. אמר רבי יוסי, הלוואי שכל השמועות יהיו ברורות לי כמו ההלכה הזו שכופין את הבן לזון את האב. ע"ש.

מצוה שמתן שכרה בצידה, אין כופין עליה

ג. והנה אף על גב דקיימא לן בגמרא חולין (ק"ע"ב) כל מצות עשה שמתן שכרה בצידה, אין בית דין של מטה מזהירים עליה. שהרי כל מצות עשה בית דין מזהירים להעניש את האדם עד שיקיימה, כגון, מי שלא רוצה לאכול מצה בליל פסח או לא רוצה לאכול כזית לחם בסוכה בליל סוכות, או לא רוצה ליטול לולב, או לא רוצה למול את בנו ביום השמיני, כופין אותו עד שתצא נפשו (שם קלב ע"ב), אבל מצוה שמתן שכרה בצידה, כגון כיבוד אב ואם, שהבטיחה התורה במפורש "למען יאריכון ימך", כיון שכתבה התורה את שכרה, מכלל הן אתה שומע לאו, בר מינן, ולכן אין בית דין של מטה מצווים לכפותו אם לא יקיים, שהרי כל תפקידם להעמיד את הדת על תילה ולתת עונשים כפי הצורך, ואילו כאן די לו העונש המפורש, השם יצילנו. ואם כן למה אמרנו שכופין את הבן לזון את אביו? ואף שלהלכה נראה בהמשך שמה שחייב הבן לזון את אביו, הוא מדין חיוב מצות צדקה שקרוב קרוב קודם, ולא מדין מצות כיבוד אב ואם, אבל עדיין קשה, הרי גם מצות צדקה, מתן שכרה בצידה, שנאמר (דברים טו ח): "פִתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לֹא... כִּי בְגִלְל הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ", ואם כן לא היו אמורים בית דין לכפות עליה? ויש ליישב על פי התוספות (חולין ק"ע"ב) בשם רבנו תם, שמה שבית דין לא מצווים לכופו הוא במלקות דוקא, אבל בדיבורים יכולים לכופו אפילו במצוה שמתן שכרה בצידה. ע"ש. ולכן גם כאן יכולים בית דין לגעור בבן האכזר ולביישו ברבים עד שיזון את אביו. עוד אפשר לומר, לפי מה שכתב הרמב"ם (הלכות מדרים פ"ה ה"ט): שכל המבזה את אביו או אמו אפילו בדברים ואפילו ברמיזה, הרי זה ארור מפי הגבורה, ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כפי מה שיראו. ומבואר שבזלזול, רשאים אפילו לכופו במכות. ולפי זה יש מקום לומר, שאם הבן יש באפשרותו, ובכל זאת לא אכפת לו מאביו שאין לו לחם לאכול ובגד ללבוש, וגורם לו שיחזר על הפתחים, הרי אין לך בזיון גדול מזה, לכן רשאים בית דין לכופו לזון את אביו, אפילו במכת מרדות.

אם נשלח הבן לחל"ת ואין לו לפרנס את אביו

ד. והנה במקרה שהאב מובטל תקופה ארוכה ואין לו פרנסה, ואילו לבן יש, מבואר ברבים מהראשונים שהחובה על הבן לזון את אביו לא מדין כיבוד אב ואם, שהרי חיוב הכיבוד הוא דוקא מכספו של האב, אלא מדין צדקה כשאר עניי ישראל, רק שהאב קודם להם, כי קרוב קרוב קודם, וכמו שכתבו התוספות (קידושין לא ר"א, לב ע"א), הרי"ף (שם יג ס"א), והר"ן (שם). וכן משמעות דברי הרמב"ם (הלכות מדרים פ"ו ה"ג) שכתב, איזהו כיבוד? מאכיל ומשקה מלביש ומכסה משל האב. ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן, כופין אותו וזן אביו ואמו "כפי מה שהוא יכול". ומבואר מלשונו שנותן כפי מה שיכול לתת, היינו כמו כל נתינת צדקה, שהחיוב הוא לפי יכולתו. וכן דייקו הטור והבית יוסף

כשמונים שנה, עשו הרבנות הראשית תקנה שחובה לזון את הילדים עד גיל חמש עשרה. ע"ש.

⁶ למשל, אם האב שולח את הבן, לך תקנה לי ארוחת בוקר, אז יכול הבן לומר לאבא, בשמחה רבה, אבא היקר תביא לי כסף ואני אקנה לך, אבל לא חייב הבן לקנות מהכסף שלו עצמו. וכמו כן, אם הבן גר רחוק מהוריו, והוא רוצה לבוא לבקר אותם בשבת ולכבד אותם, אבל הנסיעה עם כל ילדיו, עולה לו הרבה כסף, מן הדין רשאי לבקש מאביו את כסף הנסיעות. רק כמובן שלא יהיה הבן 'תמע', לבקש כל דבר מאבא שלו, אבל זה הדין, והכל לפי הענין.

⁷ כמובן זה מן הדין, אבל ברור שעל כל פנים, מן הנימוס נכון מאוד שהבן יעשה הכל, ואפילו יחזר על הפתחים למען הוריו, ואין ספק שישלם ה' פעלו, ותהי משכורתו שלימה מעם ה', שמונע מהם בזיון איום ונורא, שלא יצטרכו הם לחזר על הפתחים ולהתבזות, חלילה.

ובספר מעשה איש (חלק ב קפא) מסופר על רבי יעקב הלפרין שהתייתם מהוריו בעודו

(י"ד סימן רמ). וכן מפורש ברמב"ם בהלכות מתנות עניים (פ"י ה"ז): הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם, כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה ולא יהיו מבוזות, וכן הנותן מזונות לאביו ולאמו הרי זה בכלל הצדקה, וצדקה גדולה היא שהקרוב קודם. וכן דעת הרשב"א (ח"ד סימן נו), והרא"ש (קידושין פ"א אות ג) ועוד. אבל מה יהיה הדין במקרה שפתאום גם לבן אין כסף, וכמו בתקופה של עכשיו שבעונות הרבים עקב הנגיף הוציאו את הבן לחל"ת [חופשה ללא תשלום] כבר במשך כמה וכמה חודשים, ונוצר מצב שגם הבן בקושי שורד, ובקושי יש לו לפרנס את בני ביתו, לחם צר ומים לחץ, האם הוא חייב לתת לאביו את מה שיש לו, וממילא יצטרך לחזר על הפתחים ולעשות 'שנורר' בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בשביל פרנסתו ופרנסת בני ביתו, ולחילופין יאכל את המעט שיש לו, וילך לעשות שנורר בשביל אבא שלו. או שנאמר כיון שמצבו דחוק ואין לו בשביל לתת לאביו, ממילא הוא פטור מלתת לו, ויווצר מצב לא נעים שהאבא יצטרך לחזר על הפתחים?

דעת התוספות בתלמוד ירושלמי

ה. והנה התוספות (קידושין לא ר"א) הביאו את הירושלמי הנ"ל (אות ב) שדורש "כבד את ה' מהונך" כמו 'מחונך', ממה שחנן אותך, [כי אותיות גרוניות א, ה, ח, ע, מתחלפות], וכתבו, ומשמע שהקפיד הקב"ה על כבוד אב ואם יותר מכבודו, כי בכבודו רק ממה שחננך, ולכן אם אין לו ממון פטור, ואילו בכיבוד אב ואם משמע בין שיש לו ובין שאין לו לבן, חייב. ולכן אם אין לבן לפרנס את אביו, חייב לחזר על הפתחים בשביל אביו ואמו. וחזרו על זה שוב בהמשך (שם לב ע"א), שאף שלהלכה כיבוד אב משל אב, בכל זאת מבואר בירושלמי שאם אין לאב, בין יש לבן ובין אין לו, חייב לכבד את אביו. ומשמע שאין הכי נמי חייב הבן לחזר על הפתחים בשביל כבוד אביו, אם אין לו.

דעת הרא"ש בתלמוד ירושלמי

ו. אבל הרא"ש (קידושין פ"א אות ג) כתב שמה שמשמע מהירושלמי שאפילו אם אין לבן, הוא חייב לחזר על הפתחים, אין הכוונה שיתן הבן לאביו את המעט שיש לו, וממילא יחזר על הפתחים לצורך עצמו, שהרי קיימא לן כיבוד אב משל האב. אלא הבן יאכל את שלו, כי חיך קודמים לשל אחיך, וכיון שעתה אין לבן לתת לאביו, הוא לא חייב לחזר על הפתחים בשביל אביו. וכמו אדם שאין לו כסף לתת צדקה, שברור שלא חייב לחזר על הפתחים בשביל לתת לעניים.⁷ רק שעדיין הוא חייב לכבד את אביו ולשרתו בגופו, כמבואר בגמרא (קידושין לא ס"ב), איזהו כיבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. ואפילו אם השרות הזה יבוא לו על חשבון העבודה, ואולי אח"כ לא תהיה לו יגרם מצב בעקיפין שיצטרך לחזר על הפתחים לצורך עצמו, גם בזה מצווה הוא להתבטל ממלאכתו כדי לכבד את אביו בגופו.

האם הבבלי והירושלמי חולקים

ז. והנה הגמרא בקידושין (לב ע"א) בסוגיא אם כיבוד אב מכספו של האב או משל בן, הקשתה מהברייתא: נאמר, כבד את אביך ואת אמך, ונאמר, כבד את ה' מהונך, מה להלן כבוד ה' בחסרון כיס, דהיינו שמוציא הוצאות עבור קניית המצוות, ציצית, תפילין, לולב, סוכה וכו', אף כיבוד אב בחסרון כיס, שיוציא הוצאות עבורו. ואם תאמר

ילך רך כבן שש, וכיון שלא זכה לקיים מצות כיבוד הורים, התאוה מאוד לזכות במצוה יקרה זו. פעם אחת פגש ברב מתל אביב שהתאוון בפניו שהנה הוריו הגיעו עתה מפולין בחוסר כל, ואין בידו לפרנסם, וכואב לו על כך מאוד. ביקש ממנו רבי יעקב, שיעשה חשבון, כמה עולה כלכלת הוריו בכל חודש, והציע שהוא ישלם לו את הסכום מידי חודש בחודשו, ובתנאי שיקבל את שכר המצוה. הרב התחבט אם להסכים לקבל את הכסף, והלך לשאול את פי הגאון החזון איש זיע"א, האם מותר לו לוותר על שכר המצוה? אמר לו החזון איש, "מה השאלה, שתפסיד את שכר המצוה?! הרי בשביל ההורים צריך להיות מוכן לקפוץ אפילו לגהינם!" אחר כך חיך ואמר: אל דאגה, להקב"ה יש מספיק שכר, גם בשבילך וגם בשביל רבי יעקב.

ואמנם היום ברוך השם, אשריהם ישראל, יש כמעט בכל מקום, מפעלי חסד ותמיכה לנזקקים. ולכן כאשר אין באפשרותו של הבן לפרנס את הוריו, יפנה למפעלי החסד שיתמכו בהוריו, ויעשה הכל באופן שלא יתיבישו. ויתאמץ להיות הוא השליח הטוב לקחת ממפעל החסד ולתת להוריו בצורה יפה ומכובדת, ולא יצטרכו הם ללכת ולהושיט יד כעני בפתח. ותן לחכם ויחכם עוד.

שכיבוד אב מכספו של האב ולא של הבן, הרי אין כאן שום חסרון כיס? ותרצה הגמרא, שנפקא מינה לביטול מלאכה, והיינו שאף על פי שהבן לא חייב להוציא ממון מכיסו עבור אביו, אבל הוא חייב לכבד ולשרת את אביו בגופו למרות שבאותו הזמן הוא יתבטל ממלאכה, ויגרם לו בעקיפין חסרון כיס. ומבואר מכאן לכאורה לא כמו הירושלמי, כי בירושלמי משמע שכבוד האב יותר גדול מכבוד ה', ולכן אמר: "כיבוד אב ואם, בין שיש לך הון בין שאין לך הון, כבוד את אביך ואת אמך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים", ואילו בבבלי משמע שאדרבה כבוד ה' גדול יותר מכבוד האב, כי לכבוד ה' חייב להוציא כסף ממש, חסרון כיס, ואילו לכבוד אביו, לא חייב הבן להוציא כסף כלל, אלא רק מניעת רווח שיתבטל ממלאכתו. ובאמת שהר"ן (קידושין יג ע"ב) הרגיש בזה והביא בשם רבנו שמשון משנץ (מסכת פאה פ"א מ"א), שלפי מסקנת הבבלי שכיבוד אב משל אב, צריך לומר שמה שאמרו בירושלמי שצריך הבן לחזור על הפתחים, זה רק לענין ביטול מלאכה, דהיינו שאפילו אם כשיתבטל ממלאכתו לצורך אביו, יצטרך אחר כך לחזור על הפתחים, חייב להתבטל, וכמבואר בבבלי, אבל לא שאם אין לו, שיחזור על הפתחים ממש עבור אביו. ודברי הירושלמי שכיבוד אב יותר גדול, תואמים רק למאן דאמר שכיבוד אב משל בן, ולכן אם יש לבן מעט, יתן לאביו את שלו, ולעצמו שיחזור על הפתחים. וכן מפורש בפירוש רבנו שמשון שם, שכתב, ולפי שיטת הירושלמי משמע שיש סיוע למאן דאמר כיבוד אב משל בן, אלא שלמאן דאמר משל אב, יש לתרץ כמו שתירץ הבבלי שנפקא מינה לביטול מלאכה.

סיכום השיטות

ח. נמצא שלפי פירוש הר"ש משנץ לדעת הבבלי כבוד אב משל אב, ורק אם אין לאב ויש לבן כופין את הבן מתורת צדקה בלבד. ואם יש לבן מעט, ואין לו לתת לאב, לא חייב לתת את שלו כלל. ורק יעזור בגופו לאביו, אפילו אם על ידי כך יתבטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים. ואילו לירושלמי אפילו אם יש לבן מעט, יתן לאביו, ויחזור על הפתחים לצורך עצמו. אולם לפי הרא"ש משמע שמחבר את הבבלי והירושלמי יחד, ובאר בתוך דברי הירושלמי שאמר "שאפילו אתה מסבב על הפתחים", היינו כתירוץ הבבלי מחמת שמשרת בגופו את אביו, וממילא בטל ממלאכה ויצטרך לחזור על הפתחים. וכן מבואר בדבריו בתוספות הרא"ש (קידושין לב ע"א). ע"ש. אבל התוספות הבינו את הירושלמי כפשוטו, שאם אין לאב ואין לבן לתת לו, חייב הבן לחזור על הפתחים בשביל כבוד אביו, שחלילה לא יצטרך האב לחזור על הפתחים, שכבוד האב גדול יותר מכבוד המקום.

קושיא על התוספות ותירוץ העצמות יוסף

ט. רק שצריך להבין, שאם כן איך הביאו התוספות את הירושלמי הזה על הבבלי, והרי בבבלי מבואר שרק מצווה הבן על ביטול מלאכה שמקסימום אפשר שיגרר ממנה שיצטרך לחזור על הפתחים בשביל עצמו, אבל לא חייבו אותו לחזור על הפתחים לצורך אביו. וצריך לומר שהתוספות למדו כמו שכתב בספר עצמות יוסף (קידושין ל ע"ב. לרבנו יוסף אבן עזרא, תלמידו של מהרש"ם, לפני כ-350 שנה), שלעולם הבבלי והירושלמי לא חולקים, ומה שהבבלי אומר, השווה הכתוב כיבוד אב ואם לכבוד המקום, שמשמע ששווים הם ולא יותר מכבוד המקום, היינו לענין שהצד השווה שבהם, שבשניהם יש חסרון כיס, אבל הא כדאיתא והא כדאיתא, דהיינו שלענין שאר מצוות יוציא מממונו ממש, ויקנה לולב ואתרוג וכו', ואילו בכיבוד אב ואם הוא פטור מלהוציא ממון ממש, כי כיבוד אב משל אב, אך הוא חייב לכבדם בגופו אפילו אם שיתבטל ממלאכה ויחסר לו מממונו. אבל לעולם כיבוד אב ואם גדול יותר לענין שצריך אפילו לחזור על הפתחים, ואילו בשביל כבוד המקום לא צריך לחזור על הפתחים בשביל לקנות לולב ואתרוג.

הלכה למעשה כשלשת עמודי ההוראה

י. להלכה מרן השלחן ערוך (י"ד סימן רמ"ה) פסק כשלשת עמוד ההוראה, הר"ף, הרמב"ם והרא"ש, שאם אין לאב ויש לבן, כופים את הבן לזון את אביו כפי יכולתו מתורת צדקה. ואם אין לבן, אינו חייב לחזור על הפתחים בשביל להאכיל את אביו. אבל חייב לכבדו בגופו, אף על פי שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים.

החילוק בסברא

יא. והנה עדיין יש לחדד את הדברים, כי לכאורה מה הסברא בה

שמצד אחד אנחנו לא מחייבים את הבן לחזור על הפתחים בשביל אביו, ומאידך אנחנו מחייבים אותו לשרת בגופו את אביו, אף שעל ידי כך יתגלגל שהוא יתבטל מעבודתו ויחסר מכספו, ויצטרך לחזור על הפתחים? ובמילים אחרות, כיון שנפסק להלכה שכיבוד אב מכספו של האב ולא משל בן, למה אתה גורם לבן בעקיפין שיצטרך להוציא כסף משלו, על ידי שיתעכב בשרות בגופו לאביו ולא ילך לעבודה, וממילא יתגלגל שיצטרך לחזור על הפתחים או לעבוד שעות נוספות בזמנים אחרים פנויים? וצריך לומר, כיון שבארנו שחייב נתינת מזון לאבא, הוא לא מדין כיבוד אב ואם, אלא מדין צדקה לעניים, לכן אין לו שום כח ותוקף לחייב את הבן לחזור על הפתחים בשביל זה, כמו שלא נחייב כל אדם לחזור על הפתחים בשביל לחלק צדקות לעניים. אלא שבכל זאת נחייב את הבן לשרת את אביו בגופו, אף שנגרם לו מכך הפסד שמתבטל מעבודתו, ויצטרך לחזור על הפתחים לצורך מזונותיו, כי שרות בגופו דומה לכל שאר מצוות שמקיימים בגוף כתפילה וקריאת שמע והנחת תפילין, שחייב אדם לעשותן, אף אם על ידי כך יתבטל מעבודתו ויחסר מכספו ויצטרך לחזור על הפתחים. (ועיין בלבוש י"ד סימן רמ"ה, ואבני נזר קידושין לב ע"א)

ג' מצוות שצריך אפי' לחזור על הפתחים לקיימן

יב. עוד נקודה אחת בסיום הדברים, הבאנו את דברי ירושלמי: "כַּבְּד אֶת ה' מְהוֹנָד", ממה אתה מכבדו? ממה שחנך, מפריש לקט שכחה ופאה... עושה סוכה ולולב ושופר ותפילין וציצית... אם יש לך אתה חייב בכולם, ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן". זאת אומרת שבשאר מצוות, מי שאין לו כסף לא חייבו אותו למכור כסותו או לחזור על הפתחים כדי להמציא לו מעות לקנות ציצית, תפילין לולב, סוכה. [ועיין לגאון רבי חיים פלאג' בשו"ת נשמת כל חי (י"ד ס"ס נז) שהביא בשם הגאון החסיד והעניו רבנו אליהו הכהן טעם למה לא הצריך הקב"ה לחזור על הפתחים אחר מצוותיו. ע"ש.] והנה מצאנו שתי מצוות שיוצאות דופן, הנה בהדלקת נר חנוכה, מפורש כתב הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד ה"ב): מצות נר חנוכה, מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (א"ח סימן תרע"א ס"א). וכן מצות שתיית ארבע כוסות בליל הסדר, פסק מרן (סימן תעב ס"ג), אפילו עני המתפרנס מן הצדקה, ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו בשביל יין לארבע כוסות. והנה הקשה הרב משנה ברורה (ביאור הלכה סימן תרנ"ו) וכתב, ואגב אעורר פה במה שהיה קשה לי על מה שהעתיקו העולת תמיד והאליה רבה ראה מהירושלמי שאין חייב אדם לחזור על הפתחים כדי לקנות תפילין ואתרוג ושאר מצוות, והלא קיימא לן שעל נר חנוכה וארבע כוסות צריך לשאול על הפתחים כדי לקיימם, אף שהם רק מצוות דרבנן, וכל שכן בעניינינו שהן מצוות של תורה. ואפילו אם תאמר שמשום פרסומי ניסא, תיקנו רבנן כן. מה יענו בהא דקיימא לן (א"ח סימן רס"ג ס"ב) "לנר שבת אפילו אין לו מה יאכל, שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא". והלא עונג שבת הוא רק מדברי קבלה, ואילו תפילין ושופר וכו' הוא הכל מצות עשה של תורה. וצריך עיון. עכ"ד. וכן ראיתי בשו"ת מור ואהלות (אהל ברכות והודאות סימן ג) שהקשה כן. אבל אחר המחילה, יש ליישב את הקושיא על פי הרמב"ם (שם ה"ג) שכתב, הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום, הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זיכרון הנס. היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו, גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר: "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום". ע"כ. ומפורש ברמב"ם ששלום בית עולה על פרסומי ניסא, ולכן יקנה נר שבת ולא נר חנוכה. לכן מובן למה פסק מרן בשו"ע גם בנר שבת ששואל על הפתחים כמו בנר חנוכה וארבע כוסות, כי אדרבה הוא עלית על כולנה, ומעלתו יותר מפרסומי ניסא, כי גדול השלום. וכן מפורש גם ברמב"ם (הלכות שבת פרק ה הלכה א) אפילו אין לו מה יאכל, שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת. מנר שבת ונר חנוכה, ולפי דברינו מישובים הדברים היטב. ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי (ח"ב י"ד סימן קיא) שלא הסכים לדברי הבאור הלכה. ע"ש.